

RAPPORT 6/2020 • MANIFEST TANKESMIE

UTE AV BALANSE?

POLITISK REPRESENTASJON I DEBATTPROGRAMMER PÅ NRK

Rapporten er skrevet av Magnus Marsdal (leder i Manifest) og Ellen Engelstad (utreder i Manifest). Forord ved Paul Bjerke (Professor i journalistikk ved Høgskulen i Volda).

MANIFEST

Torggata 28, 0183 OSLO
www.manifesttankesmie.no

FORORD	4
PROBLEMSTILLING: HAR NRK EN POLITISK SLAGSIDE?	7
UTVALG OG METODE	8
KVANTITET OG KVALITET	8
KOMMENTATORER OG EKSPERTER.....	8
HVEM ER MED I UTVALGET?	9
ORGANISERING AV RAPPORTEN.....	9
DE POLITISKE PARTIENES REPRESENTASJON.....	10
UTENOM VALGKAMP	10
UNDER VALGKAMPEN	11
DET SAMLEDE BILDET.....	11
EN ALVORLIG UBALANSE	12
DELT I FEM BLOKKER.....	12
SP BLIR DISKRIMINERT	13
EKSPERTER, INTERESSER, KOMMENTATORER.....	15
KOMMENTERENDE JOURNALISTER.....	16
EKSEMPEL SCHIBSTED.....	16
UPÅHOLDEN PENN	17
EKSPERTER OG KOMMENTATORER.....	18
KONKLUSJON: NRK UTE AV BALANSE.....	20
VEDLEGG 1: AVISERS PARTIHISTORIE, BASERT PÅ AVISREGISTRET VED INSTITUTT FOR JOURNALISTIKK	22
VEDLEGG 2: DATAGRUNNLAG.....	23

FORORD

Allmennkringkastingsselskapene (NRK i Norge, DR i Danmark, SR i Sverige osv.) er sentrale elementer i den type mediasystemer vi har i Norden og som Trine Syv- ertsen m.fl. i boka av samme navn kaller *The Media Welfare State* (2014).¹ De knyt- ter et slikt system til *den nordiske modellen*² og konkluderer med at «The Media Welfare State» har følgende fire karakteristika:

1. En organisering av viktige kommunikasjonstjenester som understreker deres karakter som *public goods*, med omfattende krysssubsidier og uni- verselle forpliktelser.
2. En rekke tiltak som hindrer/begrenser innblanding i den daglige driften i redaksjonene.
3. En kulturpolitikk som pålegger media innholdsforpliktelser og som etab- lerer støtteordninger med sikte på å sikre mangfold og kvalitet.
4. En tradisjon for varige, omforente løsninger som involverer samarbeid mellom hovedinteressentene: staten, media- og kommunikasjonsbran- sjen og offentligheten.³

NRK inngår i alle delene av et slikt system. Publiseringene når alle, og utbygging til hele landet er blitt høyt prioritert. NRK er gitt redaksjonell frihet i den daglige virksomheten. Men samtidig har kringkastingen helt fra starten vært et redskap for kulturpolitiske mål, i 1935 beskrevet av Knut Liestøl, som var kirke- og under- visningsminister: «litt etter litt hev det vist seg at kringkastingi hev vorte eit slag kyrkje, skule, teater, konsertsal, folkeakademi – kort sagt, som det ofte hev vorte kalla: Ein kulturfaktor av fyrste rang.» I dag er disse kulturpolitiske formålene for- mulert i NRK-plakaten (se under).

NRK ble til og med 2019 finansiert gjennom en lisens som alle eiere av et tv-appa- rat måtte betale. Dermed ble NRKs finansiering basert på et direkte forhold mel- lom seere og kringkastingen. Tanken var at dette skulle sikre at NRK ble oppfattet som «alles» og som bremset muligheten for direkte politiske inngrep gjennom

¹ <https://library.oxopen.org/bitstream/handle/20.500.12657/24027/1006106.pdf?sequence=1>

² Se f.eks. Knutsen, O. (Ed.). (2017). *The Nordic Models in Political Science: Challenged, But Still Viable?*. Fagbokforlaget..

³ Min oversettelse, i original:

1: An organization of vital communication services that underscores their character as public goods, with extensive cross- subsidies and obligations toward universality.

2: A range of measures used to institutionalize freedom from editorial interference and self- governance in day- to- day operations.

3: A cultural policy that extends to the media in the form of content obligations and support schemes that aim to secure diversity and quality.

4: A preference for consensual solutions that are durable and involve cooperation between main stakeholders: the state, media and communication industries and the public.

budsjettvedtak. Fra 2020 er lisensen fjernet, og erstattet av at NRK finansieres gjennom skattesystemet og ordinære bevilgninger fra Stortinget. Innføring av «eit fireårig styringssignal for den økonomiske ramma til NRK» skal bidra til «føre-seielegheit og sjølvstende».⁴

Endelig er NRKs plass i mediasystemet blitt utviklet gjennom brede kompromisser mellom ulike aktører. I en nyere artikkel påpeker Sundet og Syvertsen⁵ hvordan denne tradisjonen fortsatt er virksom og gjorde det mulig for NRK å bidra til å begrense Høyres og Frps ønsker om å svekke kringkastingen etter valgseieren i 2013.

Selv om det i perioder har vært debatt om innholdet, har allmenkringkasterne stort sett hatt bred tillit i befolkningen.

«Fra 1960-tallet og fremover ble journalistiske idealer viktigere elementer i begrunnelsen for allmennkringkastingen. Denne utviklingen hadde åpenbare fordeler for selskapene, og plasserte dem enda mer i sentrum av nasjonenes sosiale og politiske liv. For eksempel ble valgkvelder og politiske debatter viktige hendelser i seg selv, og nyheter og aktualitetsprogrammer ble stasjonenes 'flaggskip'».⁶

Denne utviklingen er nærmere beskrevet av blant andre Sigurd Allern og Kjersti Thorbjørnsrud.⁷ Mens valgdekningen på 1960-tallet ble bestemt etter avtale mellom Stortinget og NRK-ledelsen, er det i dag NRK alene som avgjør form, innhold og deltakere. Nyhetsmediene er dermed blitt politiske aktører. Allern konkluderer med at når deltakelsen i valgsendingene ble styrt av «journalistiske vurderinger» var det «praktiske resultat at «partene i stor grad blir representert ut fra sin stilling på meningsmålingene».

Men normene i «The Media Welfare State» legger begrensninger på NRKs frihet i den politiske dekningen og de politiske debattene. Valg av partier som får delta blir for eksempel gjenstand for offentlig debatt og klager til det politisk oppnevnte Kringkastingsrådet.

⁴ Meld St. 17 (2018-19), <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-17-20182019/id2638833/?ch=1>

⁵ Vilde Schanke Sundet & Trine Syvertsen (2020) From problem to solution? Why it is difficult to restrict the remit of public broadcasters, *International Journal of Cultural Policy*, DOI: [10.1080/10286632.2020.1807522](https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1807522)

⁶ Min oversettelse. i original: «From the 1960s onward, journalistic ideals and working practices became important elements of the rationale for public service broadcasting. This development had obvious advantages for the corporations, placing them even more firmly into the center of the nations' social and political stage. For instance, election nights and political debates became television events in their own rights, and the news and current affairs became flagship programs.»

⁷ Allern, S. (2011). Fjernsynsvalgkampen. Program, deltakere og maktkamp 1961–2009. Oslo, Norway: Pax. Øyvind Ihlen, Eli Skogerbø og Sigurd Allern (red.) Makt, medier og politikk: Norsk politisk kommunikasjon. Universitetsforlaget, 2015. Kjersti Thorbjørnsrud *Journalistenes valg: Produksjon – interaksjon – iscenesettelse. Møtet mellom journalistikk og politikk i en valgkamp med fokus på NRK Fjernsynets valgformater* Oslo: Institutt for medier og kommunikasjon 2009

For å klargjøre skillet mellom departementets ansvar og muligheter på den ene siden, og NRKs frihetsgrader og ansvar på den andre, har det vært vedtatt programregler av ulik art. I 2007 ble reglene samlet i NRK-plakaten som vedtas av Stortinget. Plakaten inngår i NRKs vedtekter.⁸ Plakaten har vært revidert flere ganger. I dag er de aktuelle punktene formulert slik:

§ 12 NRK skal ha som formål å oppfylle demokratiske, sosiale og kulturelle behov i samfunnet.

§ 13 NRK skal ivareta ytringsfrihet og ytringsvilkår for borgerne. NRK skal være redaksjonelt uavhengig og være balansert over tid. NRK skal bidra til å fremme den offentlige samtalen og medvirke til at hele befolkningen får tilstrekkelig informasjon til å kunne være aktivt med i demokratiske prosesser.

I «Utfyllende bestemmelser» til NRK-plakaten heter det videre under avsnittet «Demokrati og redaksjonell uavhengighet» at «NRK skal ha en bred og balansert dekning av politiske valg. Samtlige partier og lister over en viss størrelse omtales normalt i den redaksjonelle valgdekningen.» Men det heter også at «NRK skal verne om sin integritet og sin troverdighet for å kunne opptre fritt og uavhengig overfor personer eller grupper som av politiske, ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innholdet.»

Det kan virke selvmotsigende, men betyr ganske enkelt at NRK er gitt redaksjonell frihet *innenfor klare rammer om balanse og likebehandling* av politiske partier og interesser. Derfor er denne rapportens tema – den politiske balansen i NRKs debattprogrammer – av vesentlig betydning for NRKs evne til å innfri de demokratiske og fellesskapelige forventningene som Stortinget har uttrykt til allmennkringkasteren, på vegne av befolkningen som finansierer NRKs journalistikk.

Paul Bjerke

Professor i journalistikk ved Høgskulen i Volda

⁸ <https://www.regjeringen.no/contentassets/42ec01356cf14e08934331d4b8467e4d/vedtekter-for-nrk-19-12-2019.pdf>

PROBLEMSTILLING: HAR NRK EN POLITISK SLAGSIDE?

Helt siden Civitas forløper Libertas på 1970-tallet beskyldte «salongradikale» krefter for «misbruk av NRK»,⁹ og Frp-formann Carl I. Hagen lanserte sin anklage om at NRK er ARK (Arbeiderpartiets Rikskringkasting), har institusjonen jevnlig blitt utsatt for lignende anklager: «Det er ikke uten grunn at NRK oppleves som venstredreid», mener Civita-leder og tidligere Høyre-statsråd Kristin Clemet i våre dager,¹⁰ mens en lokalpolitiker for Frp slår fast at «sosialismen sitter i veggene» på Marienlyst.¹¹

Påstandene ligner på anklager som tilsvarende medier møter i land som Danmark, Tyskland og Storbritannia. Alle steder mener høyresidens representanter at allmennkringkasteren er «håpløst venstrevridd» (BBC), drives av «røde leiesvenner» (Danmarks Radio) og så videre. I USA bruker Donald Trumps høyreside desto sterkere ord om «mainstream media».

Hvor mye av høyresidens angrep på NRK er begrunnede påstander og saklig kritikk, og hvor mye er en ideologisk kampanje for å påvirke – eller undergrave – den politiske journalistikken?

Denne rapporten gjør en avgrenset test av påstanden om at NRK er «venstredreid», ved å undersøke hvem som kommer til orde. Her ser vi på to av de viktigste debattflatene på radio og TV: sendingene Politisk kvarter og Dagsnytt 18.

Hvem som får delta hvor mye sier ikke alt om den politiske (u)balansen i NRKs sendinger. Men å få føre ordet i den politiske offentligheten har stor betydning for de politiske aktørene. Den som får taletid i NRK får gjøre sine standpunkter og perspektiver kjent og anerkjent. Jo mer taletid, jo mer kjent og anerkjent og jo større påvirkning på det offentlige ordsiftet.

Derfor må NRK bestrebe seg på sikre noenlunde politisk balanse i hvem som slipper til i sendingene. Svikter reaksjonene på dette området, blir NRKs bidrag ikke å styrke rettferdigheten i det norske demokratiet, men å svekke den.

⁹ Libertas: «Radio og fjernsynsrapport», 1974.

¹⁰ <https://www.dagbladet.no/kultur/nrk-besto-ikke-proven/60172415>

¹¹ <https://www.dagbladet.no/kultur/nrk-besto-ikke-proven/60172415>

UTVALG OG METODE

Denne rapporten bygger på tre undersøkelser utført av bachelorstudenter¹² ved medievitenskap på Høgskolen i Volda. Undersøkelsene tar for seg ulike deler av året, både i og utenfor valgkamp, i et forsøk på å gjøre utvalget tilfeldig og representativt.

- En studie omfatter deltakerne i samtlige Dagsnytt 18-sendinger i tre utvalgte måneder i 2019 (april, mai og oktober).
- En annen studie omfatter deltakerne i Politisk kvarter i perioden 7.9.2018 til og med 18.10.2019.
- En tredje studie ser på Dagsnytt 18 under valgkampen i 2019 (29.7.– 9.9.).

Studiene er slått sammen til ett samlet materiale, som omfatter deltakerlistene i 298 programmer, med total 1855 deltakelser.

Studien er kvantitativ. Den plasserer programmenes deltakere i kategorier (som «høyre» og «venstre») og teller opp hvor mange som slipper til fra hver kategori.

KVANTITET OG KVALITET

En påstand om politisk slagside i NRK kan også undersøkes mer kvalitativt. Journalistisk balanse handler ikke bare om hvem som får delta, men også om hvordan de blir møtt.

Man kan, for eksempel, forsøke å finne ut om noen av sidene i politikken blir møtt med mer kritiske spørsmål eller flere dårlig begrunnede avbrytelser enn andre. En slik undersøkelse vil nødvendigvis bli preget av subjektive vurderinger og, dermed, politisk skjønn. Denne studien går ikke inn på slike kvalitative aspekter.

KOMMENTATORER OG EKSPERTER

For denne studiens formål, er det ikke tilstrekkelig å bare telle partipolitikere. Partienes representasjon er selvsagt et viktig mål på den politiske balansen i debattprogrammer. Men balanse er ikke bare et spørsmål om antall «salgsanledninger», altså hvor mange ganger hver partilogo får vise seg fram for velgerne.

Balanse handler om hvilke perspektiver som får dominere og hvilke som sjelden slipper til. Her spiller kommentatorer og «eksperter» en vel så viktig rolle som partipolitikere. Kanskje enda viktigere. Når en partipolitiker snakker, vet publikum at avsenderen er en «selger» på oppdrag for ett bestemt politisk produkt. Kommentatorer og eksperter tilkjennes en mer nøytral rolle; de skal bedømme og

¹² Rapporten bygger på bacheloroppgaver ved journalistutdanningen på Høgskolen i Volda høsten 2019 skrevet av: Oliver Bellinder, Sofie Skarholt Ottesen, Håkon Lyngstad, Steffen Pettersen og Ane Thingstad Størksen.

analysere samfunnsdebatten, men ikke ta del i den partipolitiske striden om velgernes gunst.

Hvis «alle» kommentatorer er enige om at et utspill er relevant og viktig, eller om at en politiker har tabbet seg ut, setter dette virksomme premisser for det politiske ordskiftet – selv i tilfeller der det som «alle» kommentatorene mener, er sterkt omstridt ute blant velgerne. Derfor har balansen i utvalget av kommentatorer og eksperter som løftes fram betydning for hvilke politiske og ideologiske meninger som blir normalisert gjennom NRKs sendinger og hvilke som blir definert ut som lite relevante, eller kanskje helt ut over sidelinjen.

HVEM ER MED I UTVALGET?

Ikke alle deltakere i de undersøkte programmene kan kategoriseres politisk på noen meningsfull måte, det gjelder for eksempel Turistforeningen og Folkehelseinstituttet. Studien er begrenset til fire grupper: Partipolitikere, sentrale interesseorganisasjoner, kommentatorer fra mediene og såkalte eksperter på økonomi og politikk.

Den førstnevnte kategorien er alle som snakker på vegne av et parti (og/eller regjeringen). Den andre er de mest ideologisk plasserte interesseorganisasjonene, LO, NHO og Virke. Den tredje inkluderer kommentatorer fra andre medier enn NRK. Den sistnevnte kategorien inkluderer for eksempel bankøkonomer og tanke-smier, men ikke akademiske forskere.

Innen disse fire gruppene er deltakerne kategorisert langs samme akse som partiene: «venstre» – «sentrum-venstre» – «sentrum-høyre» – «høyre». Representanter for andre interesseorganisasjoner, forskere, embetsfolk, NRKs journalister, og så videre, er derimot kategorisert som «nøytrale» og holdes helt utenfor tellingen.

ORGANISERING AV RAPPORTEN

Rapporten ser først på balansen mellom partipolitikere. Så ser vi på gruppen «interesseorganisasjoner, kommentatorer og eksperter». Til slutt ser vi på balansen i programmene når både politikere, kommentatorer og eksperter telles med.

Denne studien gir ikke et fullstendig bilde av den politiske (u)balansen i de undersøkte NRK-sendingene. Mange andre aspekter kan telles og måles, for eksempel deltakernes ulike taletid. Men materialet bør være stort nok til at denne undersøkelsen bør kunne fungere som kvantitativ test av påstanden om at NRK er «venstredreid».

DE POLITISKE PARTIENES REPRESENTASJON

Først skal vi se hvordan de politiske blokkene er representert i de undersøkte programmene.

Her gjør vi en inndeling i en borgerlig blokk til høyre og en rødgrønn til venstre. I første omgang, plasserer vi Bompengepartiet FNB sammen med Høyre, Frp, Venstre og Krf i den borgerlige blokken, mens MDG får være med Ap, Sp, SV og Rødt i den rødgrønne.

UTENOM VALGKAMP

Først ser vi på fordelingen mellom blokkene utenfor valgkampperioden. Her er fordelingen i programmet Dagsnytt 18s sendinger i april, mai og oktober 2019:

PARTI	DELTAKELSER	PROSENT
Ap	57	18.9 %
Frp	45	15.0 %
H	78	25.9 %
Krf	23	7.6 %
MDG	16	5.3 %
R	11	3.7 %
Sp	20	6.6 %
SV	24	8.0 %
V	25	8.3 %
FNB	2	0.7%
Total	303	100.0 %

- Borgerlig blokk har 57,5 prosent av deltakerne.
- Rødgrønn blokk har 42,5 prosent.

Borgerlig blokk er tydelig overrepresentert i disse NRK-sendingene. Den finnes ingen spor av venstrevridning her.

UNDER VALGKAMPEN

Undersøkelsen av NRKs sendinger under valgkampen i 2019 (29. juli til 9. september) viser det samme mønsteret.

- 57,6 prosent av de partipolitiske deltakerne i Politisk kvarter kom fra borgerlig blokk.
- 42,4 prosent kom fra rødgrønn blokk.
- I Dagsnytt 18 kom 58 prosent av de partipolitiske deltakerne fra borgerlig blokk.
- 42 prosent kom fra rødgrønn blokk.

DET SAMLEDE BILDET

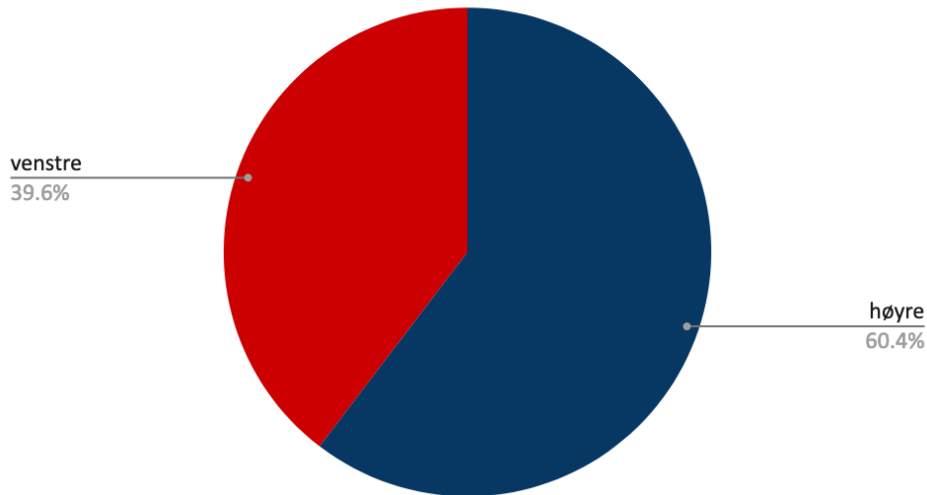
Det samlede materialet viser ingen spor av venstredreid overrepresentasjon, men det motsatte: En tydelig borgerlig overvekt.

- I alle de 298 programmene sett under ett, kommer 57,5 prosent av politikerne fra borgerlig blokk.
- 42,5 prosent kommer fra rødgrønn blokk.

Dette bildet kan sies å underdrive høyreblokkens dominans i NRKs sendinger, siden det plasserer alle MDG-politikere i rødgrønn blokk. Hvis vi i stedet følger partienes egen kategorisering, og setter FNB og MDG som blokknøytrale, får vi følgende fordeling:

- Av alle politikere i 298 sendinger kom 60,4 prosent fra borgerlig blokk.
- 39,6 prosent av politikerne kom fra rødgrønn blokk.

Alle politikere, blokkuavhengige utelatt

EN ALVORLIG UBALANSE

Det faller utenfor denne studien å undersøke årsakene til høyreblokkens overrepresentasjon. Det kan for eksempel tenkes at regjeringspartier alltid er oftere representert i studio, fordi de har mer å svare for. Dette har vi ikke undersøkt nærmere. Men vi kan konstatere at vi ikke finner spor av venstredreining i NRKs debattprogrammer i 2019. Derimot finner vi en tydelig dominans av politikere fra borgerlig blokk.

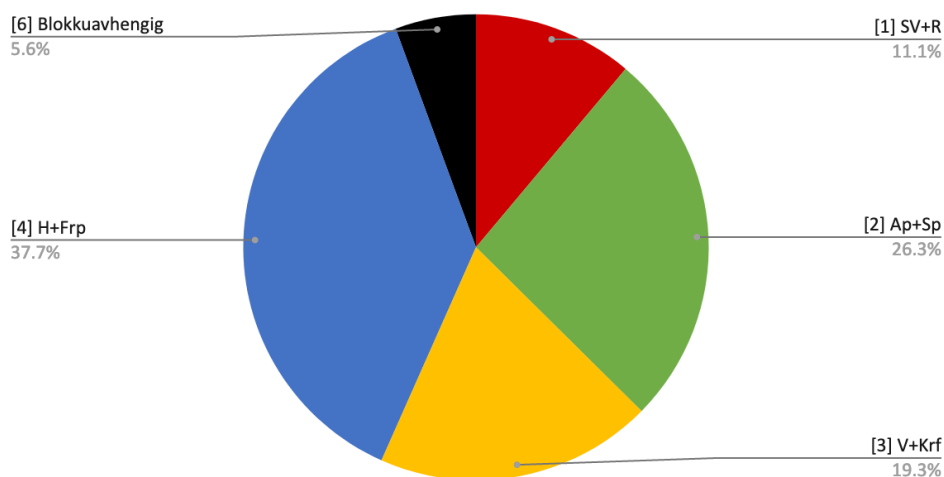
Når politikerne deles i to hovedblokker, etter konkurrerende regjeringsalternativer, mens FNB og MDG holdes utenfor, viser opptellingen faktisk at rødgrønn side er kraftig underrepresentert, sammenlignet med høyreblokken. Det tallene viser, er en alvorlig ubalanse for en fellesfinansiert allmennkringkaster som NRK.

Det demokratiske problemet blir ikke mindre av at rødgrønn blokk gjennomgående hadde større oppslutning på meningsmålingene enn høyreblokken i den undersøkte perioden.

DELT I FEM BLOKKER

Vi kan også fordele partipolitikerne på fem blokker i stedet for to. Med SV og Rødt som venstrefløy, Ap og Sp som sentrum-venstre, KrF og Venstre som sentrum-høyre og Høyre og Frp som høyrefløy, får vi følgende bilde, med MDG og FNB som blokkuavhengige.

Politikere fordelt på fem politiske blokker

Vi kan sammenholde disse funnene med NRKs egen ambisjon om balanse over tid mellom partiers oppslutning og representasjon i sendingene. Her bruker vi partienes gjennomsnittlige oppslutning på stortingsvalgmålinger gjennom 2019 som referansepunkt, og får følgende resultat.

BLOKK	OPPSLUTNING	DELTAKELSE	OVER/UNDERREP.
HØYRE (Frp og H):	32,9	37,7	+ 14,6 %
SENTRUM-HØYRE (V og KrF):	6,5	19,2	+ 190 %
SENTRUM-VENSTRE: (Sp og Ap):	40,5	26,5	- 34,5 %
VENSTRE: (SV og Rødt):	12,3	11,1	- 9,8 %

Heller ikke denne regnemåten finner noen «venstrevridning» i NRKs debattflater, men en solid overrepresentasjon av partier til høyre for midten. Sentrum/venstre-partiene er klart underrepresentert, med 34,5 prosent lavere deltagelse i NRK-sendingene enn oppslutning blant velgerne.

Den ekstreme overrepresentasjonen til KrF og Venstre kan i noen grad forklares med at de er partier med lav oppslutning som likevel er i regjering. Men også Høyre og Frp, som ikke er minipartier, er klart overrepresentert i NRKs studio på Marienlyst.

SP BLIR DISKRIMINERT

Det mest påfallende i vårt materiale, er en kraftig underrepresentasjon av Senterpartiet. Dette blir ikke mindre påfallende i lys av at Sp har vært den store

«raketten» på meningsmålingene under sittende regjering og, sånn sett, burde pådra seg journalistisk interesse.

Tabellen for Dagsnytt 18s sendinger i april, mai og oktober 2019 viser at Sp var representert med 6,6 prosent av politikerne som deltok. Samtidig hadde Sp en gjennomsnittlig oppslutning på stortingsvalgsmålinger i perioden april – oktober 2019 på 15,4 prosent.¹³

Ubalansen er i strid med NRKs ambisjon, uttrykt av daværende programredaktør Kyrre Nakkim: «å etterstrebe en dekning som tilnæringsvis stemmer overens med oppslutningen».¹⁴

Også Frps deltakelse i NRKs sendinger er ute av proporsjon med oppslutningen. Den lå i snitt på 10,4 prosent i den aktuelle perioden, samtidig som Frp var representert med 15 prosent av politikerne i Dagsnytt 18. Når Frps representanter stadig går løs på «Arbeiderpartiets rikskringkasting», kan det ikke skyldes at partiet ikke får fremme sitt syn gjennom NRK.

- Senterpartiets «uttelling» i form av deltakelse i NRKs Dagsnytt 18 var bare 45 prosent av partiets oppslutning blant velgerne.
- Frps «uttelling» i NRK var på 144 prosent av oppslutningen i folket. Frp hadde *mer enn tre ganger så høy deltakelse i NRK som Sp*, målt i forhold til partienes oppslutning.

Dette føyer seg inn i samme mønster som kommer til syne i Retriever-tallene for NRKs debattflater i perioden 2016–2019. I de undersøkte sendingene handlet 19 prosent av statskanalens partiomtale om Arbeiderpartiet, samtidig som Ap i gjennomsnitt hadde 29,1 prosents oppslutning blant velgerne. For Frp var tallene 13,3 prosents oppslutning og 20,6 prosent omtale.¹⁵

- Aps «uttelling» i form av omtale i NRK var 65 prosent av oppslutningen i folket.
- Frps «uttelling» var på 155 prosent. Frp fikk 2,4 ganger mer omtale i NRK enn Ap, målt i forhold til oppslutning.

¹³ <http://www.pollofpolls.no/?cmd=Stortinget&do=visallesnitt>

¹⁴ Klassekampen, 27.8.2019.

¹⁵ <https://arkiv.klassekampen.no/article/20190827/ARTICLE/190829971>

EKSPERTER, INTERESSER, KOMMENTATORER

Tellingen av partipolitikere viser en tung borgerlig overvekt i de undersøkte NRK-sendingene. Ubalanse som blir desto mer problematisk for NRK ved at rødgrønn side har hatt flertall på målingene i den undersøkte perioden, og ved at partiet som har hatt særlig stor framgang blant velgerne sammenlignet med tidligere valg – Senterpartiet – er gitt særlig svak representasjon i NRKs studio.

Det kan tenkes at bildet blir mindre ubalansert når vi inkluderer andre aktører enn partipolitikere. Kanskje NRK balanserer overvekten av borgerlige partiaktører med en overvekt av mer rødgrønne stemmer blant politiske eksperter og kommentatorer?

Her skal vi se nærmere på hvordan deltakelsen til kommentatorer, interesseaktører og eksperter påvirker den politiske balansen i de undersøkte NRK-sendingene. Medienes kommentatorer er en stor andel av disse deltakerne.

Først litt nærmere om utvalg og kategorisering.

Blant interesseorganisasjonene, har vi inkludert dem som har en tydelig posisjon på en ideologisk akse, som familiene LO, NHO og Virke. Rollen som samfunnspolitisk orientert eier- eller ansatteorganisasjon gir aktører som LO og NHO en ganske tydelig plassering, i et politisk landskap der striden mellom eiere og fagbevegelse har vært en formende faktor i over 130 år.

Interessene til privat finansnæring har en ganske tydelig plassering i det samme landskapet, så blant ekspertstemmene har vi inkludert bankenes økonomer til høyre. Vi har inkludert tankesmiene Civita, Manifest og Agenda. En rekke deltakere i studio er holdt utenfor tellingen, fordi de ikke egner seg for ideologisk kategorisering.¹⁶

Når det gjelder det betydelige innslaget av kommentatorer fra journalistenes rekker, har vi kategorisert alle NRK-medarbeidere som nøytrale og holdt dem utenfor tellingen. Andre mediers kommentatorer er kategorisert etter mediebedriftens ideologiske orientering, på skalaen «venstre» – «sentrum-venstre» – «sentrum-høyre» – «høyre».¹⁷ Sportskommentatorene er holdt utenfor.

(Det er mulig å ettergå kategoriseringen i Manifest Tankesmiens datafil, hentet fra undersøkelsene gjort ved Høgskolen i Volda.)¹⁸

¹⁶ Dette gjelder, for eksempel, representanter for Den norske turistforening, akademiske institusjoner, Islamsk råd og Norsk sjamanforbund. Det gjelder også miljøorganisasjoner og liknende.

¹⁷ Se appendiks til rapporten: Avisers partihistorie, basert på avisregistret ved institutt for journalistikk

¹⁸ Se www.manifesttankesmie.no/andre-publikasjoner/

KOMMENTERENDE JOURNALISTER

Før vi kommer til tallene, vil vi si litt mer om den ideologiske kategoriseringen av kommentatorer fra mediene, som ikke er ukontroversiell. En høyreekstremist vil kanskje anse *Aftenposten* for å være «venstrevridd». En ytterliggående kommunist vil kanskje kalle *Klassekampen* «borgerlig».

Kommentatorene selv vil muligens omtale seg som «uavhengige» og motsette seg å bli plassert på en høyre-venstre-akse. Etter avviklingen av partipressen ble nemlig det dominerende selvbildet i den norske journaliststanden et amerikansk-inspirert ideal, der journalisten tilhører «en profesjon som knyttet sin profesjonalitet til *ikke* å være politisk».¹⁹

Som vi skal utdype i det følgende, legger vi til grunn at medienes kommentatorer ikke er helt uten ideologisk orientering, samt at eiernes makt har en påvirkning på medienes politiske profil.

EKSEMPEL SCHIBSTED

Det er svak tradisjon i Norge, både innen journalistlauget og medieforskningen, for å diskutere hvordan eiermakten kan tenkes å påvirke medienes rolle i den demokratiske offentligheten. Mediemeldingen fra 2019 nevner mulige *bias*-faktorer som kjønn og etnisitet og journalisters politiske tilbøyeligheter. Men «det er ikke nevnt at nesten alle de største norske mediehusene har formålsparagrafer og/eller politiske grunnholdninger som stemmer med det politiske grunnsynet i det norske sentrum/høyre», påpeker flere medieforskere. «De store mediehusenes politiske innretting synes å være et ikke-tema i den offentlige norske samtalen om mediemangfold.»²⁰

Når temaet er ideologisk balanse i journalistikken, vil det likevel være ukritisk å betrakte, for eksempel, det børsnoterte Schibsted-konsernet som en nøytral forvalter av alle samfunnsgruppers felles interesser.

Schibsted er den dominerende eiermakten i det norske medielandskapet, med kontroll over aviser som *VG*, *Aftenposten*, *Bergens Tidende* og *Stavanger Aftenblad* – totalt 30 prosent av avisopplaget i 2017. Flere av landets store aviser har et vedtatt ståsted til høyre. *Aftenpostens* formålsparagraf slår fast at redaksjonens virke skal være «ideologisk forankret i et liberalkonservativt samfunnssyn», mens *Adresseavisen* skal være «et konservativt blad». Den eksplisitte partiskheten synes ikke å legge bånd på NRKs vilje til å presentere disse medienes medarbeidere i rollen som eksperter på politikk.

Heller ikke Schibsted er noen nøytral instans hevet over samfunnets økonomiske og ideologiske motsetningsforhold. Både Schibsteds styre og styret i stiftelsen som kontrollerer selskapet ledes av en investor (Ole Jacob Sunde), mens stiftelsens styre ellers er sterkt preget av erfaring fra maktposisjoner innen

¹⁹ Bjerke, Paul og Birgitte Kjos Fonn: «Objektivitet og politikk», i Bjerke m.fl. (red.), s. 144.

²⁰ Bjerke, Paul, Birgitte Kjos Fonn og Birgit Røe Mathiesen (red): *Journalistikk, profesjon og endring*, Orkana Akademisk, 2019. s. 307.

forretningsdrift (som venture-kapital-gründer, forretningsadvokat, Senior Vice President i Ica-konsernet).

Schibsted er et kapitalistisk eid og elitestyrt børskonsern, med de interesser som følger av dette. Det er ikke sensasjonelt å anta at denne plasseringen i samfunnsrommet – nærmere den kapitalistiske eierklassens kjerneområder enn arbeiderklassen og middelklassen – påvirker den ideologiske orienteringen til Schibstedkontrollerte medier. Det motsatte, at de økonomisk og kulturelt dominerende gruppene i et hierarkisk samfunn skulle velge å *ikke* øve noen som helst ideologisk innflytelse gjennom medier de har makt over, ville faktisk vært en sensasjon.

Like fullt, kan man aldri sette noe likhetstegn mellom Schibsteds rolle som børspotert og elitestyrt mediekonsern og den enkelte kommentators meninger. Ulike Schibsted-aviser har ulik profil. For eksempel kan lederartikkelen i *Bergens Tidende* oppfordre leserne til å gjenvelge Erna Solbergs regjering. Det gjør ikke lederen i *VG*.

UPÅHOLDEN PENN

Det finnes ingen direkte styringslinje fra eierne av mediet og ned til den enkelte kommentators tastatur. Dette betyr ikke at privateide mediers ideologiske profil er helt tilfeldig eller uavhengig av eiernes vilje. En mediebedrift er også et makt-hierarki.

Ansvarlig redaktør er ansatt av styret, som representerer eierne. En studie av maktutøvelsen i Schibsted-konsernet fant at konsernlederne anser det som «meget viktig» å rekruttere den rette kandidaten til jobben som sjefredaktør.²¹ Eierne ansetter en redaktør de tror vil gi mediet en profil som eierne er komfortable med. Er de ikke det, kan de bytte ut redaktøren. Makthaverne innen Schibsted-konsernet foretar årlige evalueringer av redaksjonelle ledere «for å finne ut om de er på riktig plass i systemet»²². Medieforsker Turid Borgen ved Universitetet i Stavanger finner i sin studie av redaktørens makt og avmakt en tydelig tendens til «sterkere sentralisering og konsentrasjon av kontroll hos konsernledelsen» i Schibsted, «og tilsvarende mindre kontroll i det lokale mediehuset og hos den enkelte redaktør».²³

Det er lite sannsynlig at redaktøren vil ansette mellomledere og kommentatorer som kan antas å bryte med avisen profil på en problematisk måte. Hvis en kommentators holdninger havner i alvorlig konflikt med profilen som ansvarlig redaktør ønsker, kan det løses ved at kommentatoren får øye på flere nyanser i spørsmålet. Eller hun velger andre tema å skrive om. Eller får andre oppgaver i avisen, eller bytter arbeidsgiver. Alt dette er mer sannsynlige utfall enn at

²¹ Borgen, Turid: «Redaktørens makt og avmakt», i Bjerke m.fl. (red.), s. 105.

²² Tidligere konsernsjef i Schibsted Didrik Munch, gjengitt i Turid Borgens studie «Redaktørens makt og avmakt», i Bjerke m.fl. (red.), s. 104.

²³ Borgen, s. 107.

kommentarjournalistikken får utvikle en ideologisk profil som på tvers av hva eierne og ansvarlig redaktør kan stå inne for.

Det finnes utstikkere. Som når tidligere *Klassekampen*-journalist Jens Kihl kommenterer NHO svært kritisk i *Bergens Tidende*. Eller da konservative Jon Hustad var kommentator i *Klassekampen*. Hustad opphevet likevel ikke avisas ideologiske profil, like lite som Kihl gjør.

Når vi plasserer kommentatorene i kategorier som «sentrum-venstre» eller «høyre», er det altså ikke fordi den enkelte journalist alltid følger en bestemt ideologisk linje eller skriver med påholden penn. Det er fordi det er rimelig å anta en kommentator ikke vil forbli kommentator (på et tema) over lang tid hvis ikke det som ytres er innenfor rammene av hva den ansvarlige redaktøren – som er avhengig av tillit hos eierne – er komfortabel med.

Til bildet av sterkere konsernstyring, føyer medieforskerne en tiltakende kommersialisering av det redaksjonelle, der allmøter og evalueringsmøter blander diskusjonen om journalistikk med hensynene til «utvikling, salg og distribusjon». «De tidligere skillene mellom marked og redaksjon er visket ut», hevder medieforsker Turid Borgen. «Store redaksjonelle satsinger blir sjelden satt ut i livet uten at det også er en kommersiell satsingsplan».²⁴

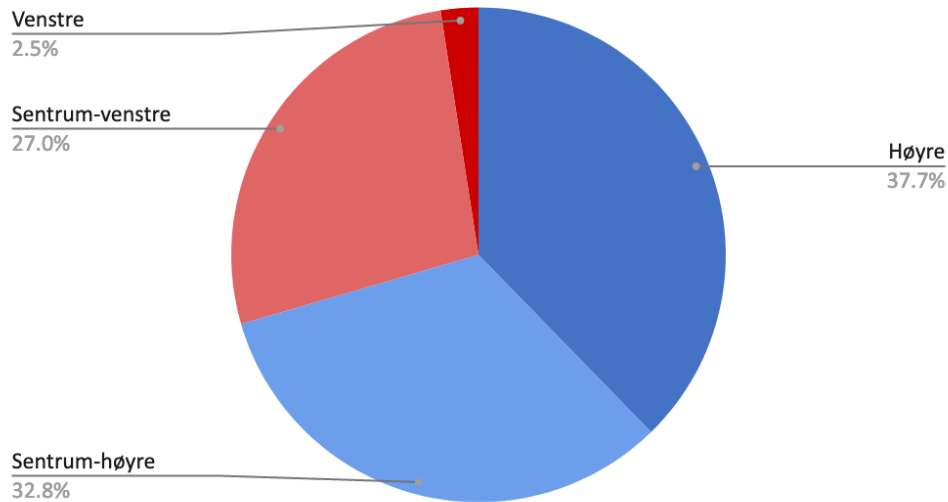
De mange Schibsted-stemmene NRK opphøyer til eksperter og «linjedommere» i norsk politikk har derfor ikke bare en ideologisk innramming, som ingen snakker om, men kan også representere en kommersiell agenda. Selv vil kommentatorene kanskje mene at de opptrer som uhildede og frie intellektuelle, men NRK bør ikke ukritisk se helt vekk fra hvilke bindinger og lojaliteter som kan påvirke aktørene NRK løfter fram i ekspertrollen.

EKSPERTER OG KOMMENTATORER

Innslaget av kommentatorer og «eksperter» i Dagsnytt 18 og Politisk kvarter har en tydelig påvirkning på den politiske balansen i NRK. Hvis vi deler deltakerne i to kategorier, er de mer høyreorienterte mediene og ekspertene på lufta 2,4 ganger så ofte som de mer venstreorienterte. Deler vi dem i fire kategorier, ser vi den samme tydelige høyredominansen. Mens rødgrønn blokk er representert med 29,5 prosent av ekspertene fra medier, banker, interesseorganisasjoner og tenketanker, er høyreblokken representert med 70,5 prosent av deltakerne. Her kan det understrekes at ingen medier eller eksperter er kategorisert som blokkuavhengige, da den kategorien bare gjelder for politikere i uttalt blokkuavhengige partier, men mange eksperter er som nevnt utelatt, som NRKs journalister og en rekke representanter fra organisasjonslivet, utdannings- og forskningsinstitusjoner og bedrifter.

²⁴ Borgen, Turid: «Redaktørens makt og avmakt», i Bjerke m.fl. (red.), s. 109.

Medier og eksperter

Som nevnt, handler ikke politisk balanse i sendingene bare om antall «salgsmuligheter» for de ulike partiene, men like mye om hvilke rammer som spikres rundt hva som skal være det allment aksepterte, ikke avvikende verdensbildet i samfunnsdebatten.

Kommentatorer og eksperter vil ytterst sjelden si hvilke partier som er å foretrekke, det er et selvpålagt tabu som de foretrekker å følge. Mange av dem legger også lite vekt på å fremme bastante syn på hva publikum bør mene om konkrete kampsaker. Men disse aktørene kan påvirke både sakenes forløp og partienes stilling ved å definere noens kampsaker som interessante og betydningsfulle, mens andre standpunkter behandles som lite relevante.

Det allment aksepterte politiske verdensbildet er ikke et bestemt utvalg standpunkter, og heller ikke gitt en gang for alle. Det er snarere snakk om rammene, eller yttergrensene, for hva som er legitim strid mellom legitime, motstridende standpunkter. Disse grensene er gjenstand for ideologisk kamp: Hva og hvem er viktige saker og aktører? Hvilke konfliktlinjer skal hausses opp og hvilke dysses ned? Hvilke meninger møtes med kommentatorenes engasjerte interesse, hvilke møter synkron hoderysting og hvilke avspises med et kollektivt skuldertrekk?

NRK er trolig den aktøren i Norge som mer enn noen annen formidler til offentligheten hva som er det allment aksepterte politiske verdensbildet. Saker som dyttes ut over grensene for hva som er interessant og relevant i dette bildet, gjøres mindre «salgbare» overfor de stemmeberettigede.

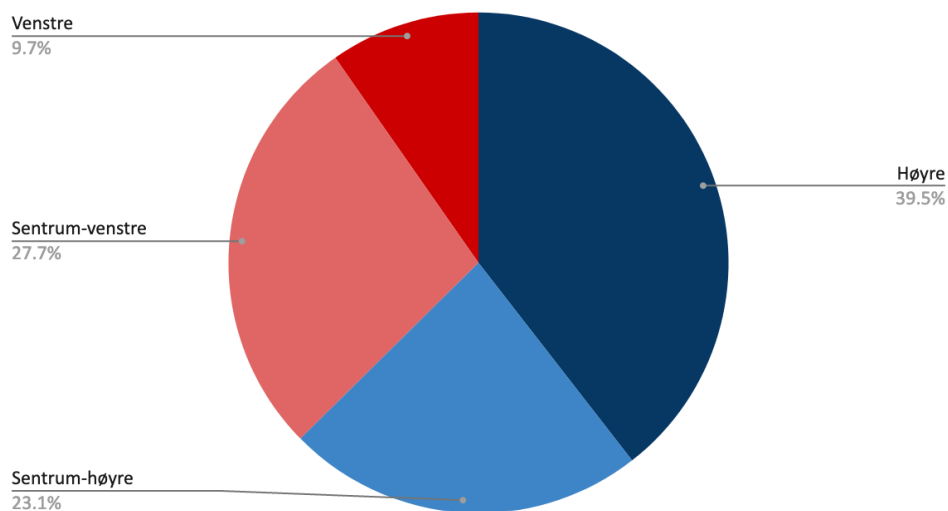
Hvilke saker og bruddflater som gjøres viktige gjennom massemediene påvirker politikkenes dagsorden inn mot valg, og dermed også de ulike partienes mobiliseringskraft. Når NRK løfter en sak opp som stor og betydningsfull, gir det drahjelp til partier som er sterkt profilert i den saken. Dette gir den politiske (u)balansen i NRKs sendinger en betydelig virkning på det norske demokratiets virkemåte.

KONKLUSJON: NRK UTE AV BALANSE

Til slutt skal vi se på det helhetlige bildet. Hva skjer når vi ser på den samlede representasjonen av partipolitikere, kommentatorer, eksperter og store interesseaktører? Den samlede opptellingen av hvem som kommer til orde avdekker et tydelig bilde av borgerlig dominans i NRKs debattflater.

Hvis vi deler deltakerne i fire ulike blokker, med MDG og FNB holdt utenfor som blokkuavhengige, blir bildet som følger:

Alle inkluderte deltakere, blokkuavhengige utelatt

Denne figuren den samlede tyngden de ulike ideologiske blokkene er representert med i NRK-sendingene vi har undersøkt, målt ved antall deltakelser. Tallene er ikke balanserte.

- HØYREBLOKKEN: 62,6 %
- RØDGRØNN BLOKK: 37,4 %

Mens oppslutningen blant velgerne jevnt over var større for rødgrønn blokk enn for høyreblokken i den undersøkte perioden, var aktører plassert på rødgrønn side 40 prosent underrepresentert i forhold til aktører med ståsted på motsatt side. (Hvis vi inkluderer politikerne fra FNB i høyreblokken og MDG i rødgrønn blokk, blir tallene 60,4 prosent for høyreblokken, respektive 39,6 prosent rødgrønn blokk).

Hvor nøyaktige er disse funnene? Kategoriseringen av kommentatorene er ingen objektiv vitenskap, og det vil være mulig å krangle på plasseringen av en og annen

aktør. Men ubalansen i borgerlig favør er såpass overveldende at det bør være liten tvil om at NRK, som fellesskapeleg finansiert allmennkringkaster, har alvorlige problemer med balansen i noen av kanalens viktigste sendinger om samfunn og politikk.

VEDLEGG 1: AVISERS PARTIHISTORIE, BASERT PÅ AVISREGISTRET VED
INSTITUTT FOR JOURNALISTIKK

AVIS	
Nordlys	Ap
Tromsø (i dag iTromsø)	H
Adresseavisen	H
Bergens Tidende	V
Stavanger Aftenblad	V
Fædrelandsvennen	V
Vårt Land	KrF*
Nationen	Sp
VG	H*
Aftenposten	H
Dagsavisen (Arbeiderbladet)	Ap
Klassekampen	R
Morgenbladet	H, men står et annet sted i dag.
Dagbladet	V
Dagen	KrF*
Bergensavisen	Ap

* Kategoriseringen av *VG*, *Vårt Land* og *Dagen* er basert på Bjerke 2001, s. 26: «Jeg har i tidligere arbeider (Bjerke 1999) argumentert for at jeg mener VG bør

betraktes som en tidligere høyreavis. Det framgår av Martin Eides VG-historie (Eide 1995) at avisen ved de aller fleste valg i etterkrigstiden støttet borgerlige alternativer der Høyre inngikk. Mangeårig VG-redaktør Vegard Sletten uttalte i 1977 at VG var en «borgerlig avis» og på 50-tallet var kretsene rundt den høyreorienterte næringslivsorganisasjonen Libertas viktige bidragsytere til avisen – av politiske grunner.

De kristne dagsavisene Vårt Land og Dagen har ikke vært partiorganer, men begge har hatt formålsparagrafer og politisk profil som ligger nær Kristelig Folkeparti». Kilde: Bjerke, P (2001) Fortsatt partipresse? Norske avisers holdning til regjeringsskiftet i mars 2000 Volda: Møreforskning

VEDLEGG 2: DATAGRUNNLAG

Datagrunnlaget for rapporten bygger på undersøkelsene gjort ved Høgskolen i Volda. Kategoriseringen er gjort av Manifest Tankesmie.

Datagrunnlaget kan lastes ned på:

www.manifesttankesmie.no/andre-publikasjoner/

FLERE RAPPORTER OG NOTATER FRA MANIFEST TANKESMIE

På www.manifesttankesmie.no kan du laste ned følgende publikasjoner:

RAPPORTER

2020:

- 6/2020: Ute av balanse? Politisk representasjon i debattprogrammer på NRK
- 5/2020: Bygg fremtidens grønne industrinasjon med statlige investeringer
- 4/2020: Hydrogen og karbonfangst, delrapport 3: Grønn industri
- 3/2020: Framtidas industrinæringer, delrapport 2: Norsk havvind i kriser og konjunkturer
- 2/2020: Til barnets beste? Resultatstyring, kartlegging og rangering i skolen
- 1/2020: Framtidas industrinæringer, delrapport 1: Havvind

2018:

- 1/2019: En plan for privatisering. Om regjeringens retningsvalg for fremtidens velferd

2017:

- 1/2017: Toppen av isfjellet. Omfanget av hvitsnippkriminalitet i Norge

2016:

- 2/2016: Koblingsvirksomhet eller delingsøkonomi? Konsekvenser av digital koblingsvirksomhet og automatisering for medlemsgrupper i Handel og Kontor.
- 1/2016: Vinnere og tapere. Yrkesgruppers levealder og pensjonsreformens konsekvenser

2015:

- 4/2015: Fra sosial dumping til sammenbrudd? Byggenæringen i Osloregionen høsten 2015
- 3/2015: De frafalne. Nedvurderingen av praktisk kunnskap i norsk skole
- 2/2015: Høyrepolitikk for all framtid? TiSA-avtalen og folkestyret over fellestjenestene
- 1/2015: Bestemor på anbud. Svekket demokratisk styring av velferdstjenestene

2014:

- 3/2014: Transatlantisk trøbbel. Handels- og investeringsavtale mellom EU og USA
- 2/2014: Kommunane bygger landet. Handlingsrommet for ein aktiv lokal bustadpolitikk
- 1/2014: Før demningen brister. Tiltakspakke mot arbeidslivskriminalitet

2013:

- 3/2013: OPS i helsesektoren. Erfaringer fra Storbritannia, lærdommer for Norge
- 2/2013: Stor ulikhet, dyp krise. Om årsaker til den verste økonomiske nedturen på 75 år
- 1/2013: Før det smeller. Politiske tiltak mot ekstreme boligpriser

2012:

3/2012: Når boligboblen brister. Lærdommer fra boligboomen og krakket i Irland

2/2012: Grådighetens pris. Svekket fagbevegelse og fallende lønnsandel siden 1980

1/2012: Fritt fall. Erfaringer fra privatisering og konkurranse i den svenske skolen

2011:

2/2011: Ute av balanse. Finansiering av velferd i kommunesektoren

1/2011: Det nye Norge. Økonomisk maktkonsentrasjon i perioden etter 1990

2010:

4/2010: Lanseringen av «utenforskapet»: Hvordan høyresiden svekker tilliten til trygdeordningene

3/2010: Fortsatt råd til felles velferd? Framskrivinger og politisk handlingsrom mot 2060

2/2010: ISS-METODEN: Outsourcing og arbeidsmiljø ved hoteller i Oslo-området

1/2010: Myter og fakta om sykefravær

2009:

2/2009: Skattepolitikk i det blå: Det faglige grunnlaget for FrPs skattekutt

1/2009: Klassedelt helsevesen? Om utbredelsen av privat helseforsikring i Norge

Pamfletter som er gitt ut i samarbeid med Forlaget Manifest AS kan du finne på forlagets nettside, www.manifest.no

NOTATER**2020:**

1/2020: Industrial decline - industrial potential

2019:

3/2019: Derfor bør vi bli kvitt det aller meste av bemanningsbransjen

2/2019: Grønn industriutvikling 2025. På vei mot en handlekraftig klima- og industripolitikk.

1/2019: Industrinotat nummer 1 – 2019, utgitt av Manifest Tankesmie og Industriaksjonen: «For grønt til å være sant – Nye utenlandskabler i et miljø- og klimaperspektiv».

2018:

6/2018: Fakta og argumenter om verdens mest rettfærdige sykelønnsordning

5/2018: Fire tiltak for profittfri barnehage

4/2018: Problemet med fåtimerskontrakter, nulltimerskontrakter og definisjonen av «ansettes fast» i Arbeidsmiljøloven.

3/2018: Unge uføre. Er arbeid beste medisin?

2/2018: Mer målrettet AFP

1/2018: Mer moderne, mer rettferdig. Bedre beskatning av internasjonale selskaper

2014:

1/2014: En dyr fornøyelse. Bør Norge bygge kraftkabler til utlandet?

2013:

1/2013: OPS, OPS, OPS! Fakta og argumenter om «offentlig-privat samarbeid»

2012:

3/2012: Vikårbyrådirektivet – en seier for fagbevegelsen?

2/2012: Fra finanskrisen til velferdskrise

1/2012: Utdannelse på eget ansvar. Tilgang på læreplasser for elever på yrkesfaglige studieretninger

2011:

2/2011: «Utdannelse for de mange» – en omtale

1/2011: «Den late greker». Myter og fakta om den økonomiske krisen i Hellas

2010:

5/2010: Frihandel eller rettigheter – Om den foreliggende frihandelsavtalen med Colombia

4/2010: Kupptilhengere ved Oslo Freedom Forum 2010

3/2010: Offentlig anbud, sosial dumping. RenoNorden-saken og kommunal konkurranseutsetting

2/2010: «Heroes of Human Rights» – Kupptilhengere ved Oslo Freedom Forum 2010

1/2010: Offentleg-privat sugerør – Lærdomar frå dei kostbare erfaringane med OPS

2009:

2/2009: Redusert sykefravær. Hva kjennetegner virksomhetene som lykkes?

1/2009: Faktasjekk: Høyres og Frps påstander om privat helseforsikring sett i lys av erfaringene fra 26 OECD-land

Manifest Tankesmie
Torggata 28, 0183 OSLO
tankesmie@manifest.no
www.manifesttankesmie.no